

Montserrat Abelló: «El nostre pitjor enemic som nosaltres mateixos»

La poeta i traductora creia que «viure és molt més inexplicable que morir»

A Montserrat Abelló (Tarragona, 1 de febrer del 1918 - Barcelona, 9 de setembre del 2014) li hauria agradat tenir una casa amb vistes. "Però m'accontento veient un retall de cel i ja està". Així de positiva i vital era aquesta dona, que va viure 96 anys i mai va deixar d'escriure ni de traduir poesia. El seu primer poemari, *Vida diària*, el va publicar el 1963, quan ja havia tornat a Catalunya després d'un exili de vint anys a Xile. Mentre era la degana dels poetes catalans, va rebre diversos guardons. "Em donen premis perquè he viscut molt. Quan era jove i guapa no em retratava ningú, i ara que sóc vella i lletja, em retrata tothom", lamentava amb un somriure. La vaig entrevistar al seu pis del carrer Calvet, amb un retall de cel per testimoni, i en vaig sortir convençuda que recordaria aquella conversa tota la vida.

Foto: DelCamp.cat

Ha vist passar gairebé un segle. Creu que la humanitat progressa?

Sí, però molt lentament.

A vegades fa l'efecte que anem enrere.

Tant com enrere, no. Te'n poso un exemple: l'esclavitud. Pensar tot el que es va fer fa tants pocs anys, la quantitat de gent que es va matar... Fa no res es matava gent a sang freda, indígenes, negres...

Encara perviuen formes d'esclavitud com la prostitució.

Sí, però és molt diferent. Llavors mataven milers de persones. Famílies senceres, nens... I per fer diners, com a negoci. En aspectes com aquest hem avançat. També hi ha aspectes en què no hem avançat gens. Sovint, quan no s'avança, no és tant pels enemics externs com per la mateixa democràcia, que no és plenament demòcrata. Quan es va sublevar en Franco, si les democràcies no haguessin optat per la no-intervenció, els feixismes a Europa no haurien triomfat. La guerra de l'Iraq és un crim des de tots els punts de vista, però l'han promocionat gent que figura que és respectable com el Bush o l'Aznar. El mal sempre ve de dintre. Fixa't en la llengua catalana: quan ha estat més perseguida, anàvem contra un enemic visible. Però ara la gent està relaxada, de seguida salta al castellà i no s'adona que d'aquí a dos dies ens tindran completament dominats, perquè el nostre senyal d'identitat és el català. El nostre pitjor enemic som nosaltres mateixos.

Estem ara millor que mai, malgrat tot?

No: l'època més gloriosa que he viscut és la de la República. Mai de la vida havíem estat tan bé com durant la República, ni ho hem tornat a estar. Va suposar una apertura molt gran. Jo m'ho miro des del punt de vista de l'educació, que és el que millor conec. A les escoles i a les universitats hi havia uns professors fantàstics. L'alçament militar es va produir en un moment de glòria. Tenen tanta por que quan una cosa s'inclina una mica cap a l'esquerra, ja salten. Penso en dos contextos que conec bé: el d'aquí i el de Xile. En cap dels dos casos no hi havia comunistes (i això que no trobo que el comunisme sigui horrible, només ha estat mal aplicat), vull dir que no hi havia un moviment dràstic, només estàvem una mica més avançats. Hi havia molta més llibertat, molta més cultura. Ideològicament estàvem inclinats una mica cap a l'esquerra, que és com ha de ser. Diuen que en la meua obra es reflecteix la llibertat que vaig viure de jove, i crec que és veritat. La gent que va néixer després va viure tota la joventut en plena represàlia franquista. En canvi, en els meus poemes es nota que jo havia viscut en llibertat.

Com la va marcar la Guerra Civil?

Una cosa que em molesta, quan es parla de la Guerra Civil, és que s'agafa la novel·la *La plaça del Diamant*, de Mercè Rodoreda, com si allò fos la veritat. I no és així, aquell n'és només un aspecte, que no dic que no estigui molt ben explicat. Durant la guerra jo tenia divuit anys, no vaig tenir mai por de res i en cap moment vaig veure que la gent estigués desesperada. Estàvem tan i tan convençuts que teníem raó! També vam tenir la sort que a la nostra família no vam patir cap baixa. Però no era veritat que tothom estigués esporuguit, si fos així la guerra no hauria durat tant. Nosaltres vam viure gairebé tota la guerra a Barcelona. El meu pare treballava d'enginyer naval. Es va retirar de la marina perquè van fer el que sempre fem les esquerres: lleis que van contra nosaltres. Per intentar que els militars no empipessin, van anunciar que tots els militars es podien retirar amb el sou sencer. El meu pare havia aconseguit ser enginyer naval perquè s'havia enrolat a la marina, però no era gens d'esperit militar, o sigui que va aprofitar l'avinentsa per retirar-se. Però la majoria de militars es van dedicar a organitzar-se per anar contra la República. I així ens va anar.

Perduda la guerra, va venir un exili de vint anys.

Sempre dic que el meu exili van ser com unes vacances massa llargues. De França i la Gran Bretanya vam saltar a Xile quan va esclatar la Segona Guerra Mundial. Venint d'una Europa tan convulsa i pensant en una Espanya tan oprimida, a Xile vaig passar una època calmada, amb un clima fantàstic, on els catalans érem molt apreciats, s'hi publicaven revistes catalanes i no senties enyorança del català. Era un país molt acollidor, i vam estar allà molt millor del que hauríem estat aquí. Nosaltres sempre vam tenir la intenció de tornar, sabíem que hi estàvem de forma provisional. I estar de pas en un lloc no és el mateix que viure-hi per sempre. El trasbals del naixement del meu tercer fill ens va fer avançar la tornada. Gràcies a això vam tornar abans que en Pinochet. Ens vam estalviar aquella amarga experiència.

Tenir un fill amb la síndrome de Down la va impulsar a escriure.

Hi ha coses que les portes a dins i no trobes la manera de treure-les enfora. La síndrome de Down del meu tercer fill va ser un xoc molt gran, era una cosa que no m'havia passat mai pel cap, i allò va fer que tingués més necessitat d'escriure. Va ser un revulsiu. Una alegria o una desgràcia sempre són un revulsiu. Malauradament, per a la poesia són més revulsius les desgràcies. Només fem cas a les muses quan estem tristos.

Els instants feliços són més intensos, amb un fill amb síndrome de Down?

La síndrome de Down és una dissort, sobretot per als qui la pateixen. El meu fill s'adona de les seves limitacions. Segons com, té més sentit comú que la majoria de la gent. Hi ha qui diu que tenir un fill així és una benedicció. Jo no ho trobo: una cosa que és un mal per a ell, per a tu no pot ser mai una benedicció. Potser sí que et proporciona satisfaccions perquè te l'estimes però la vida per a ell és tan difícil... El meu fill Ferran s'adona molt de tot, i sempre procura treure la part positiva de les coses. Això té molt mèrit. En canvi, la gent que ho té tot no té mai prou de res.

La poesia autèntica ha de sorgir de la necessitat?

Crec que sí. Tota obra d'art neix de la necessitat d'expressar alguna cosa. Jo vaig escollir la poesia com a forma d'expressió perquè volia explicar que les coses no són blanques o negres, tenen molts matisos. Llegint un poema, cadascú en pot captar un matís diferent. No poso títol als poemes, perquè el títol els limita, i a mi m'agrada que tota persona que llegeixi un poema se'l pugui fer seu, des de la seva pròpia experiència, que sovint no coincideix amb la del poeta. Només tinc un poema amb títol: *Retorn*.

La seva poesia, centrada en la força de la paraula nua, és molt moderna. Vostè anava avançada al seu temps.

Sempre diuen que jo vaig començar tard. I no és veritat, el que passa és que em pensava que per fer poesia havies de fer mètrica i rima. Ho feia però no m'agradava, i ho anava deixant. Fins que, arran del naixement del Ferran, vaig començar a escriure tal com rajava, deixant de banda la rima, i em va semblar que el que feia estava bé. Ho vaig ensenyar a en Joan Oliver i ell em va ajudar molt. Bastants anys després, quan vaig fer l'antologia *Cares a la finestra. 20 dones poetes de parla anglesa del segle xx*, vaig descobrir que Sylvia Plath i Adrienne Rich havien passat a ser grans poetes quan havien abandonat la mètrica i la rima, basant-se en el significat profund de la paraula i el seu ritme intern. Vaig trobar reflectida en Sylvia Plath la meua manera de sentir la poesia. Les dues havíem arribat a la mateixa conclusió, a la mateixa època, per camins paral·lels.

Com a feminista, està contenta d'on s'ha arribat, o creu que encara hi ha molta feina a fer per arribar a la igualtat?

Des del punt de vista de la poesia, ara hi ha molt bones poetes, i les dones poetes parlem de temes molt diversos que no s'havien tocat abans. No som ni millors ni pitjors, som diferents. Jo ara dono molta importància al cos, és part de mi. No tinc cap simpatia per les dones que diuen que no són feministes quan en realitat ho són. A la Rodoreda no li tinc simpatia perquè deia que no era feminista. I per què escrivia les novel·les que escrivia, doncs? I quin mal hi ha a ser feminista? Jo no és que vagi amb una bandera, però sóc feminista perquè amb cada cosa que faig em veig obligada a ser-ne. Em donen el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes i veig que, en quaranta anys, aquest premi només s'ha donat a tres dones. Això és una vergonya. Amb tantes poetes bones que hi ha pel món, n'hi ha poquíssimes de traduïdes. Doncs faig un llibre de poesia de dones. Aquest és el meu feminisme. L'escriptora Isabel-Clara Simó deia en un article que seria catalanista mentre es veiés perseguida per qüestions de llengua. Quan la tractessin com a una persona normal, llavors seria catalana. Doncs jo amb el feminisme dic el mateix. No és que vagi amb una bandera, és que t'obliguen a defensar-te. Quan vaig escriure *Vida diària*, volia que no es notés gaire que era un llibre escrit per una dona. Curiosament, anys després el moviment

feminista el va fer seu. La meua filla em va fer veure que hi havia poemes molt feministes, en aquell llibre. Era feminista per força, perquè jo escrivia el que sentia. La poesia, per a mi, és la veritat, i la veritat no la pots amagar. Si no hi ha veritat, si no és autèntica, la poesia és banal.

Falta molt perquè les dones puguem deixar de ser feministes?

Això també depèn bastant de nosaltres. En aquest sentit hem avançat bastant en el terreny individual, però no tant en el col·lectiu. A mi em tracten molt bé, però llegeix un estudi sobre poesia catalana del segle XX i compta quantes dones hi esmenten: si en mencionen una, encara gràcies. I és sempre la mateixa.

S'ha sentit menysvalorada dins la literatura catalana per la seva condició de dona?

No, no m'he sentit mai menysvalorada. He tingut la sort d'estar sempre rodejada de gent de molta vàlua que m'apreciava molt. En Joan Oliver, en Francesc Parcerisas, en Feliu Formosa, la Maria Àngels Anglada han estat amics meus. Gràcies a les meves traduccions no he tingut mai problemes per publicar, però tampoc he tingut mai l'afany per publicar. La Maria-Mercè Marçal em va fer veure que havia estat divuit anys sense publicar des del primer llibre, i a mi aquells divuit anys m'havien passat volant. Donava classes, tenia problemes personals, vaig acabar la carrera i no em vaig adonar que passaven els anys. No em vaig posar gens nerviosa, i això em va anar bé. No he esperat mai cap premi. Quan em van donar la Creu de Sant Jordi, em pensava que em trucaven perquè em volien encarregar una traducció. Els premis que he rebut m'honoren molt, però no m'han fet ni millor ni pitjor poeta. El meu gran premi ha estat poder publicar i sentir-me tan recolzada.

Carles Riba va dir de vostè que escrivia "una poesia en to menor".

En general, la poesia feta per dones la catalogaven sempre així, què hi farem. A mi ara cada vegada m'agrada menys la poesia rimada. Precisament la rima és bona quan no es nota.

Les dones han de fer el doble que els homes per rebre la meitat de reconeixement?

Potser sí, però m'estimo molt més ser dona que home. Em fan pena els homes, trobo que nosaltres tenim una riquesa interior molt més gran. Els homes ho tenen més difícil. Haver de considerar necessari que existeixi la prostitució fa una mica de llàstima.

Quines coses del segle XXI li semblaven inimaginables fa cinc o sis dècades?

La informàtica és potser el que més ha fet canviar el món. El que per a mi és difícil, per als nens d'avui és bufar i fer ampolles. És una revolució similar a la de l'electricitat. D'ordinadors no hi entenc, però d'electricitat tampoc, i bé que endollo i desendollo, doncs amb els ordinadors faig el mateix.

Veig que vostè escriu amb ordinador.

Sí, l'he fet servir d'ençà que va sortir. Em faig creus de com vaig poder fer tantes traduccions, difícils, amb màquina d'escriure i paper carbó. Quan va sortir la màquina elèctrica me la vaig comprar però em va durar poc, perquè de seguida ja va sortir l'ordinador. Aquest d'aquí és el segon que tinc. De tota manera, els ordinadors tampoc ens faran canviar tant, perquè els que canviem poc som nosaltres. Jo faig servir l'ordinador sobretot com a màquina d'escriure, no tinc gaire temps per navegar. Quan necessito accedir a una informació, sí que el trobo pràctic. Fent traduccions encara faig servir el diccionari de paper perquè hi estic acostumada i en un moment trobo allò que busco.

Ara té una traducció entre mans, oi?

Estic traduint la Margaret Atwood, és boníssima. Fer traduccions m'encanta. A més, l'èxit més

aviat l'he tingut com a traductora. Ara sí que s'està reconeixent la meua obra com a poeta, perquè a la gent li agrada i la llegeix.

Què se sent més, poeta o traductora? Són dues vocacions complementàries?

Sóc bona traductora de poesia perquè sóc poeta. Però, sobretot, perquè conec molt bé l'anglès. L'anglès és una llengua que fonèticament s'assembla molt al català. La gràcia de les meves traduccions és que conserven molt el ritme. Crec que tinc facilitat per traduir poesia.

Ha escrit cap poema directament en anglès?

Sí, a vegades la idea em ve en anglès. Però no els he publicat. Sí que he traduït poemes del català a l'anglès, com els de la Maria-Mercè Marçal.

Vostè va aprendre l'anglès de petita, pel sistema de la immersió lingüística. És la millor manera d'aprendre un idioma?

Vam viure un parell d'anys a Londres quan jo tenia sis anys a l'època d'aprendre a llegir, perquè el meu pare estava destinat allà, i vaig anar a una escola anglesa. I ja mai més no vaig deixar de llegir en anglès. Amb la meua germana gran fins i tot ens barallàvem en anglès. Crec que el català l'haurien d'ensenyar com l'anglès: sense gramàtica. Ensenyen el català d'una manera que després tot són excepcions. L'anglès l'ensenyen a través d'estructures gramaticals, però amb molt poca al·lusió a la gramàtica.

Encara escriu? Cada quan?

Treballo tot el dia, traduint. Els poemes els escric quan alguna cosa em desencadena la guspira. Quan em passa això, començo a escriure la base del poema en qualsevol lloc que trobo a mà. Si no el passo de seguida a l'ordinador, a vegades després no m'entenc la lletra. Llavors penso que no passa res, que el poema no devia ser gaire bo.

Diu que escriu perquè estima la vida. I la mort, li fa por?

No, gens. Estic convençuda que, en el moment que et mors, passes a saber allò que no sàbies, se'ns revela el secret d'allò que ens semblava tan difícil d'entendre. Jo vaig veure morir el meu marit. En el moment de morir, em va mirar i va fer un somriure de felicitat tan profunda que em fou un gran consol... Per això estic tranquil·la. Les coses naturals no pot ser que siguin tan il·lògiques. Nosaltres ens imaginem la mort des del nostre punt de vista, que és limitat.

Però la idea de no ser res espanta.

El que és un miracle és viure. Viure és molt més inexplicable que morir.

Que es vagin morint els companys de generació ha de ser angoixant, és com si el teu món s'anés extingint.

A mi no em passa, el meu món és aquest d'avui. El món de la gent gran no ha estat mai el meu món. Si penso en gent gran, penso en la meua mare, no pas en mi. Sempre he tingut amics joves. Ara fins i tot escric molts poemes d'amor, perquè el sentiment el tinc igual que abans. Fer-se gran no et fa veure les coses de manera diferent. Avui no aniré corrent pel carrer perquè no puc i tampoc no en tinc ganes, però en el fons sóc la mateixa de sempre.